

KOSZTOLÁNYI

MINT VAJDASÁGI ÍRÓ?

„2010-ben tovább emelkedett a Kosztolányi-részvények árfolyama ama nevezetes irodalmi tőzsdén”¹ – Szénási Zoltán szavaival csak egyetérteni tudok, 2010-ben volt a költő születésének 125. évfordulója, akkor jelent meg Szegedy-Maszák Mihály nagymonográfiája és a Kosztolányi kritikai kiadás első kötete is. Egyre gyakoribb, hogy Kosztolányi *önállóan* kerül szóba, s nem egy-egy irodalmi jelenség vagy folyamat bemutatása, vizsgálata során. Mindez bizonyos mértékben elkerülhetetlenül a szerző kisajátítását is eredményezi. Dávidházi Péter is ennek a kritikai kiadások munkálatai során kialakuló hatalmi pozíciónak a tagadhatatlan létét hangsúlyozza: „[a] szövegkritika [...] nem csupán tiszta tudományként létezik, ártatlanul és ártalmatlanul, hanem olyan tevékenységként is, amelynek kézzelfogható következményei vannak a hatalmi viszonyok világában”.² Ilyen alakulások idején az írássom címében felvetett, a szabadkai születésű Kosztolányi Dezső *vajdaságiságára* vonatkozó kérdés sem bizonyul könnyen megválaszolhatóknak.

Bár a Kosztolányihoz kapcsolódó magyarországi és vajdasági kutatások ki is egészíthetnék egymást, mégsem ez történik. Míg Magyarországon Kosztolányi most leggyakrabban a kritikai kiadás révén kerül előtérbe, mellyel kapcsolatban az „a[z egyik] legfontosabb, hogy [az] milyen módon járul, járulhat hozzá [...] a *magyarországi* kultúrához”,³ addig a Vajdaságban, az író szülővárosában, Szabadkán a Kosztolányi Dezső Napok, s az annak segítségével életben tar-

tott kultusz hivatott megalapozni a Kosztolányi-képet. Hózsza Éva, aki egyedüli vajdaságiként szerepel a Kosztolányi-kutatócsoport honlapján feltüntetett kutatói névsorban, úgy véli, „a húsz éve megtartott Kosztolányi Dezső Napokhoz ma már kritikai látásmód is kapcsolódik. Legfontosabb hozadéka a vajdasági és a magyarországi recepció közeledése.”⁴ Bár Hózsza Éva nem fejt ki, miben látja pontosan a recepciók közeledését, véleményem szerint semmiképpen sem lenne hasznos, ha a két irodalmi közeg ugyanazon szempontok alapján közelítene Kosztolányihoz. Kiegészítés és párhuzamos kutatások helyett közeledésről – a magyarországi és a vajdasági szempontok eredendő különbözősége miatt – csak abban az esetben lehetne beszélni, ha az egyik közeg feladná a saját pozícióját. Ezt a Kosztolányival foglalkozó vajdasági irodalomtudomány részben mintha meg is tette volna akkor, amikor a szerzővel foglalkozván egy *kultusz* felépítését és fenntartását választotta legfőbb feladatául, abból a vitathatatlan tényből kiindulva, hogy az író Szabadkán született. Ahogy Hózsza Éva írja: „A kultuszképződés szemszögéből az életrajz, a családfa, a szülőhelyhez való viszonyulás vált igazán fontossá.”⁵

Természetesen nem a kultusz okozza a lehetséges vajdasági kutatási szempontok elhalványulását, sokkal inkább az, hogy ehhez a kultuszhoz nem kapcsolódik a magyarországi kritikai kiadáséhoz hasonlóan tudatos, a vajdasági viszonyokból kiinduló kutatás. A kultusz fenntartása és az irodalomtörténeti vizsgálatok között mintha nem minden esetben lenne különbség – ez pe-

dig többnyire nem az előbbi tudományosságát erősíti, az utóbbiét viszont elhalványítja. Amennyi eredmény mégis felmutatható, az nem kap kellő visszhangot, s a különböző vizsgálódások sem kapcsolódnak egymáshoz. Lehetséges, hogy a kultusz tudományos jelentőségét szintén a magyarországi recepcióhoz igazodás vágya mossa el. Kosztolányi Dezső esetében ugyanis, ahogy arról már volt szó, életrajzi tényeket lehetne irodalomtudományi szempontokká alakítani, „[m]ai tapasztalataink szerint [azonban] az irodalomtörténet-írás mind gyakrabban veszi le a napirendről a szerzői életrajz és korrajz tárgyalását”.⁶ Szemben a magyarországi törekvésekkel és olyan eredményekkel, mint amilyen Szegedy-Maszák Mihály Kosztolányi-monográfiája, „amely az életrajziság követelményét [ugyan]csak másod- vagy harmadlagos tényezőnek tekinti”,⁷ a Vajdaságban nem (csak) a Kosztolányi-kutatásnak lenne hasznos a születési hely irodalmi vizsgálata. Vagyis a szülőhely szerepének hangsúlyozása a Vajdaságban nem az irodalomtörténet-írás és nem is egy Kosztolányiról szóló életrajz megírása miatt válhatna feladattá, hanem a kortárs vajdasági irodalom egy igen jellemzőnek tűnő tendenciája miatt.

A magyarországi és a vajdasági irodalomtörténet-tudomány számára nem ugyanazért jelentős Kosztolányi Dezső. „Az újabb elméleti megfontolások korántsem zárt (irodalom)rendszerben gondolkodnak, hanem lehetővé teszik, hogy egy szerző több együttes tagjaként is személhető legyen. [...] [E]fféle eljárás mód hozzájárulhat a nemzeti kisebbségekhez tartozó, de nem kizárólag annak rendszerében tevékenykedő és kapcsolódásaikkal, viszonyulásaikkal több rendszerben is részt vevő alkotók az eddiginél megnyugtatóbb értékeléséhez és értelmezéséhez.”⁸ Ennek belátása sokkal elfogadhatóbbá teszi, hogy a két közeg nem közelíthet azonos irányból az íróhoz, így a Kosztolányi vajdaságiságára vonatkozó kérdés vizsgálata nem a magyarországi recepciónak, hanem a vajdaságinak lenne a feladata. A válaszhoz tanulságos módon nem is a vajdasági irodalomtudomány, hanem az ottani szépirodalom visz közelebb. Kosztolányi szépirodalmi újraírására a magyarországi irodalomban is van példa, a lírában Parti Nagy Lajost lehetne leginkább példaként hozni, prózairodalomban pedig főként „Esterházyt [lehet] közvetlenül Kosztolányihoz [...] kötni”.⁹ Esterházy Péter a költő születésének 100. évfordulójára írt *Ünnepi beszéd és rekonstrukció* című esszéjét „Esterházy folyamatos és aktív, szépirodalmi szövegeiben [...] is tettenérhető Kosztolányi-újraolvasása kísért[i]”.¹⁰ Míg a kortárs magyarországi irodalomban elsősorban Kosztolányi (akár lírai, akár prózai) *beszédmódja* az újraírások alapja, addig a Vajdaságban a közös hely áll a középpontban.

A továbbiakban elsősorban a vajdasági irodalomnak erről a lokalizáltságáról beszélek, és ezen keresz-

tül Kosztolányiról. Az íróról meglehetősen ritkán jut eszünkbe Szabadka, megfordítva azonban az asszociáció már gyakrabban működik, vagyis a város meghatározásakor több vajdasági író számára (nemzetiiségtől függetlenül) megkerülhetetlennek bizonyul Kosztolányi. A szintén szabadkai születésű Danilo Kiš a következőképpen fogalmazott: „Szabadka: Kosztolányi, a zsinagóga, a barokkos városháza, a többnyelvűség.”¹¹ Tolnai Ottóról monográfusa, Thomka Beáta írta, hogy a kortárs költő „[a]mint kissé jobban körülnéz Szabadka, Palics, a ludasi tó környékén, Kosztolányi Dezsőbe és unokaöccsébe, Csáth Gézába [...] botlik”.¹² És ugyanezt fogalmazza meg Lovas Ildikó egy vele készített interjú során: „[h]a pedig azt mondom, hogy Szabadka [...], a második mondatom az, hogy Kosztolányi és Csáth.”¹³ Már e három példából is jól látható, hogy Kosztolányival kapcsolatban nem a születési helye miatt merül föl a vajdaságiság kérdése, hanem a kortárs irodalom számára kijelölt központihagyomány-szerepének köszönhetően. Vagyis a vajdasági irodalomban a kortárs folyamatok alakulása miatt lehet elhelyezni, s nem pusztán azért, mert Szabadkán született 1885-ben, akkor, mikor a mai értelemben vett Vajdaság önálló irodalmi régióként még nem is létezett.¹⁴ Szabadkához kötődő műveivel Kosztolányi alapot szolgáltat a kortárs vajdasági irodalom e városhoz kötődő alkotásai számára a térség képének újraírásához.

A vajdasági irodalomra általában jellemző, szinte kényszeres önazonosítás, önazonosság-teremtés hozadéka lehet, hogy egyes szerzők saját lakóhelyükhöz kötik irodalmi életművüket, a lokálpatriotizmus irodalomban megvalósuló változatát létrehozva. A Vajdaságban a történelmi események miatt az ott ma kisebbségben élő magyarokban nehezen tudott a hovatartozás érzése kialakulni. „A kisebbségi ember nem élhet állampolgárként az egyik világban, miközben a kulturális értékek birtokosaként szüntelenül egy másik világba kell vándorolnia.”¹⁵ A helyzetet súlyosbította (és a mai napig megnehezíti) az elszakadás a korábbi kulturális központoktól, hiszen „a Vajdaságban [...] nem [...] olyan egyszerű az anyaországi centrumhoz kapcsolódni”.¹⁶ Mivel tehát (egy) ország nincs mögöttük, amihez viszonyítva evidensen önmagukat is meg tudnák határozni, érthető, hogy egy kisebb közigazgatási egység, egy város vagy község jelentheti számukra a valódi identitást adó közeget. Vagyis a vajdasági irodalomban jelentkező irodalmi lokálpatriotizmust egy paradox folyamat eredményeként épp az otthontalanság érzése generálta. A már említettek mellett ez az írói eljárás figyelhető meg Gion Nándor életművében, aki szülőfaluja, Szenttamás köré írta regényeit, vagy Balázs Attilánál, aki legutóbbi regényében, a *Kinek észak, kinek dél* címűben is annak az Újvidéknek (és Péterváradnak) a történe-

tét fogalmazta meg, amely korábbi írásaiban is központi szerepet játszik. Ezek a *lokálpatrióta* művek természetesen nem egyértelműen városregények, vagyis a hely megrajzolása nem ad műfaji keretet az írásnak, sokkal inkább állandó elemét képezi egy-egy regény, illetve életmű struktúrájának. Szabadka megírását Lovas Ildikó tekinti már a kezdetektől irodalmi feladatának, s az ő irodalmi lokálpatriotizmusa annyiban kap sajátos színezetet, hogy városát már öelötte is megírták. A Szabadkáról folytatott irodalmi párbeszéd alapját Kosztolányi Dezső úgynevezett „szabadkai regényei” adják: az ezekben megrajzolt képet Lovas Ildikó első, 2000-ben Újvidéken megjelent regényében, a *Meztelenül a történetben* címűben igyekszik újrafesteni.

A Kosztolányi-életmű vizsgálata során a gyermekkori élményeket feldolgozó *A szegény kisgyermek panasza*i című verseskötet, valamint az *Aranysárkány* és a *Pacsirta* kapcsán kerül szóba (többnyire rövid bekezdésekben) Szabadka. Például így: „[m]unkásságának egyik legfőbb sajátossága arra vezethető vissza, hogy szülőhelyét parlaginak vélte, ám ugyanakkor a számára legfontosabb értékek megtestesülését látta benne”.¹⁷ Ennek a kettősségnek köszönhető, hogy bár Kosztolányi még gimnazista korában elkerült Szabadkáról, szépirodalmi alkotásaival újra és újra visszakapcsolódott a térséghez. Sőt, olyan publicisztikai írást is megjelentetett, melyben kifejti, nem érti, hogy ez a környezet „miért ne faraghatna erős fejű és erős szívű emberből művészt, író, igen-igen nagy regényíró?”¹⁸ Az 1920-as, 1930-as években éppen csak alakuló vajdasági irodalom vezéralakja Kosztolányi már egy másik országban élve és alkotva aligha lehetett volna; a bácskai térség a gyermekkor nosztalgikus helyszíne maradt számára. Ez a nosztalgia azonban nem mutatja meg egyértelműen Kosztolányi *személyes* viszonyát Szabadkához. Gion Nándor saját tapasztalatairól nyilatkozva jegyzi meg, hogy „[h]a valaki sokat ír, és sokat beszél szülővárosáról, szülőfalujáról, akkor arról nyilván föltételezik, hogy nagyon is ragaszkodik ahhoz, és szereti azt”,¹⁹ holott nem biztos, hogy erről van szó. Abból, hogy műveiben ihlet és témaadó volt a leginkább Sárszeg néven szerepeltetett szülőváros, nem lehet Kosztolányinak a városhoz fűződő érzelmi kötődésére következtetni, s ennek az írói megoldásnak túlzott jelentőséget tulajdonítani. Műveinek ilyesfajta vizsgálatában a városhoz való *irodalmi* viszonyát lehet csak említeni. Az egész életművet tekintve Kosztolányi kevés alkotásában említi Szabadkát (akár Sárszegként is), ám többnyire ugyanazokkal a motívumokkal rajzolja meg, s ez könnyen sztereotípiák rögzüléséhez vezethet. Írásai alapján inkább negatív viszonyulást feltételezhetnénk. „Sárszeg mint a sáros, poros vidéki kisváros archetípusa sok szempontból a parlagiság, az elmaradottság, a bezárkózás

jelképe is; jelentése mégsem szűkíthető-korlátozható erre a gúnyos-elmarasztaló aspektusra.”²⁰

Kosztolányi ambivalensnek látszó kötődése ellenére egyes értelmezők és olvasók mégis az író személyes viszonyát olvasták ki műveiből. Kosztolányit „[n]emzetközi látóköre olyan fölénnyel ruházta fel, amely lehetővé tette számára, hogy egyszerre lássa kisszerűnek és végtelenül értékesnek a maga mögött hagyott értékrendet. A délszláv államba szakadt magyarok kegyetlennek érezhették az ő szemléletét [...]”.²¹ Lovas Ildikó következetesen *irodalmi* párbeszédre törekszik Kosztolányival. Mikor azt nyilatkozza, „[m]ást se csinállok, csak megpróbálok elmagyarázni – lehet, hogy éppen a Dezsőnek –, hogy ez a provinciális, »poros, boros, bús« Bácska más, mint amilyenek megírta”, magyarázatként is Kosztolányi egyik szabadkai regényének jelenetét említi: „[h]iszen ahogy Vajkayék mennek végig a főutcán, az maga a halál. Az ember depresszióba esik tőle azonnal, rögtön, örökre.”²² Első regényében Lovas főként az ezekben a sorokban is megidézett *Pacsirtát* veszi saját újraírásának alapjául.

Kosztolányi Dezső a *Pacsirta*ban sem nevezi nevén Szabadkát, helyette az eseményeket Sárszegre helyezi. „Sárszeg kis pont a térképen. Semmi nevezetessége sincs, csak egy zenedéje meg egy rossz közkönyvtára van, az emberek alig ismerik, megvetően emlegetik.”²³ Fried István tanulmánya arra hívja fel a figyelmet, hogy Sárszeg „kitüntetett helyneve a Kosztolányi-életműnek, olyan, amely variánsaiban egyrészt a kisvárosi létnek és figuráinak sorstörténeteit különféle aspektusból szemlélteti, másfelől jelzi azt az archetipikus helyet, ahol – ha úgy tetszik – általánosítható sorstörténetek lejátszódnak”.²⁴ Az irodalmi helynévadást vizsgáló J. Soltész Katalin *Sárszeget* az írói fantázia termékének tekinti, annak ellenére, hogy valóban létezik ilyen nevű település,²⁵ ám Sárszeg a valóban létező helységek nevéként is ugyanazokat a jelentéseket hordozza, mint amelyek alapján Kosztolányi is megválasztotta városa alapmotívumait, úgy mint *por, sár, tűző napfény, unalom*. Bár Lovas Ildikó is e motívumok felhasználásával ír a városról, mást hangsúlyoz és mutat be. Két elbeszélői szólammal felépített regényének nem elsődleges tétje és témája Sárszeg újrajzolása, mégis ezt teszi, miközben a szintén íróként dolgozó narrátora révén a délszláv háborút követően a menni-maradni amúgy igen jellemző vajdasági dilemmáját feszegeti, másik, pszichiáter elbeszélőjével pedig a háború civil lakosságon érezhető hatásait mutatja be.

Ahogy a recepció elemeire bontotta és így elemezte a *Sárszeg* nevet,²⁶ úgy Lovas *Szabadka* névvel teszi ugyanezt, az egyén szabadságának és függetlenségének kérdését téve meg a *Meztelenül a történetben* egyik fő témájává. „Ha egyszer sikerül magasabbra állítani az egyén szabadságának fokmérőjét, már sen-

ki nem fogja érteni Kosztolányi regényeit, Csáth novelláit.”²⁷ Bizonyos értelemben ő is megtartja a város „önmagába záró” tulajdonságát, de ezt nem az eseménytelenséggel magyarázza, hanem az ember személyi szabadságának korlátozásával, a következőképpen bontva fel a városnevet: szabad-ka, vagyis kis szabadság. „A szabadság legmagasabb, elérhető és tolerált foka az, ha úgy élsz, hogy nem történik veled semmi.” (59.) A *Pacsirta* szereplőinek problémáit is ennek a „szabadság-faktornak” az elállítódásával indokolja: „a Pacsirta szüleinek is komoly gondja adódott abból, hogy néhány napra magasabbra állította a fokmérőt” (59.). Kosztolányi regényeinek egyik értelmezője, Grendel Lajos úgy látja, hogy „Kosztolányi hőseinek tragikumuk nem külső körülményekben keresendő. Annak alapvető oka idegenségük és otthontalanságuk a létben.”²⁸ Ahogy már korábban említettem, az otthontalanság és a szó szerinti értelemben is vehető kiúttalanság központi kérdése az író regényének is. Ő úgy fogalmaz: „a Városháza környéke nem lesz más, mint a megállt idő, a valahonnan valahová való eljutás lehetőségének emlékműve” (93.). Az élettelenység, eseménytelenség Kosztolányi és Lovas művében hasonló módon fejeződik ki. Sárszegről olvasható, hogy „[a]ki először járt itt, [...] azt hihette, hogy az emberek nem is élnek itt, csak meghalnak” (47.). A *Meztelenül...* című regényben pedig Szabadka az a város, ahonnan „nem fogunk se-

hová se eljutni, nem fogunk elindulni és megérkezni, csak a halálba” (91.). Másutt azt írja Lovas: „[a] halál keresése a város egyik legfontosabb jellemzője” (19.). A *Pacsirta*-ban is említett gyakori halálesetek okozója „Sárszeg gyilkos pora, mely megtizedelte az itteni gyermekeket, s a felnőtteket korai halállal sújtotta” (37.).

Lovas Ildikó is a *port* okolja minden, a városban végbemenő negatív folyamatért. Regénye negyedik fejezetében szól a „*másként látás* szabadkai problémájáról” (25. – kiemelés az eredetiben), értve ezalatt „világnézeti” másként látást, és konkrét értelmű látást is. A szembe kerülő por az, ami fizikai értelemben befolyásolja a látást, ezt árnyalja a kórházban dolgozó narrátor: „Tüdejüket sípolóvá, szemüket könnytől ázóvá teszi, lelküket meg betemeti (az 1878-ban létrehozott első kórházban legtöbb tüdőbeteg volt, néhány évvel később pedig külön szemkórházra volt szükség, amit nem sokkal az elmeintézet követett).” (62.) Már ebből az idézetből is világosan kitűnik, hogy Lovas Ildikó a szabadkai másként látás problémáját a fizikai, testi értelmezés mellett a lélekre is vonatkoztatja. „A város lakói olyannyira sajátosan lát[j]ák a világot, hogy abba nemcsak látásuk, de a lelkük is megproppan” (106.).

A *Meztelenül...* című regényben többször megjelenő motívum a porral betemetett lélek. Az ilyen lelkületű embereket nevezi Lovas *másmilyeneknek*, akik a várost is alakítják. Az ilyen lélek ismertetőjele a bár-

gyúság, az érdektelenség, az újtól való idegenkedés; ezekből az elemekből épül fel a szabadkai ember lelke, „amelyek közt egyensúly soha nem lehet, csak periódusok vannak: hol a bárgyúság, hol a látomásosság kerekedik felül” (62.). A szabadkaiakról tett megállapítás magára a városra is érthető, hiszen két oldallal később a következőt írja Lovas: „Ebben a városban minden előfordulhat, mert nem lehet tudni, mely periódusát éli éppen: a látomásost vagy a bárgyút.” (65.) Város és lakója tehát a szöveg szintjén azonosulni látszik, vagyis analógiás elgondolás alapján épül fel *Szabadka* motívumhálója, ezáltal is némiképp a mitikus gondolkodást idézve fel, hiszen az egészet (várost) alkotó részek (emberek) is egészek (város=emberek). A polgár része és analogónja egyszerre a városnak. Lovas Ildikó már ezzel az első regényével megkezdi a Szabadka köré elképzelt mítosz kiépítését. Nála „[a] regény külső terét Szabadka - de a múlt Szabadkája! - határozza meg; és ez a tér olyannyira szoros kapcsolatban áll a lélek belső terével, hogy a város is jellegzetesen feminin karaktert ölt.”²⁹ Mindennek főként a narráció szerkezetében van jelentősége, hiszen a női elbeszélő, ahogy a város többi lakója is a leírás alapján, teljes mértékben azonosul a várossal, egyenlő lesz vele: „én voltam Szabadka” (81.). Lovas regényében a város egyértelműen meghatározza lakosainak életét, sőt, jellemét, és mindez fordítva is igaz: az emberek alakítják *Szabadkát*. Ilyenfajta kölcsönös meghatározottság, bár nem ennyire egyértelmű mó-

don, de Kosztolányi, illetve *Sárszeg* kapcsán is megfogalmazható: „a sár világa [...] szintén meghatározza az identitást, de más módon: az írói-költői szimbólumalkotás gyökereire mutat rá, azt a múltat is jelenti, amelyhez Kosztolányi az önmeghatározás igényével tud visszafordulni”.³⁰

Kosztolányi Dezső nemcsak művei és motívumai révén idéződik meg Lovas Ildikó *Szabadkájában*, hanem személyében is megjelenik, s a címben szereplő *Meztelenül* című lírákötet tárgyiként bukkan fel. „[S]imogatni való verseskötetek akadnak a kezembe a könyvkereskedés-antikváriumban. [...] – *Meztelenül* – mondom a könyvesbolt tulajdonosának, milyen jó... – Benne van az Összes versekben – vág közbe ő.” (101. és 123.) Kosztolányi mint szabadkai író társ említtődik, Lovas narrátorának ő jelenthetne egy vágyott empátiás társat. „Mert vannak dolgok, amikről csak egymás közt beszélgethetünk. Beszélgetnénk. Azt képzelem, szóba állt volna velem.” (102.) Lovas első regényében a Kosztolányival folytatott lehetne az az identitásképző beszélgetés, amelyben, ahogy írja: „kitárnám magam, meztelenül ülnék a tonetten” (104.). „A vallomástevő, a szívét kitáró [...] az őt hallgatók együttérzésére, azonosulására apellál, s ezáltal megelőlegezi, ígéretként anticipálja a megértést...”³¹ Lovas a már korábban idézett interjúban vallja: „[p]árbeszédet bárkivel folytathatunk: régmúlt írókkal, halottainkkal, könyvek hőseivel, ha megvan bennünk a beleérzés, áthallás adottsága.”³² Mivel ez a beszélgetés nem jöhet létre, Lovas Ildikó a regénybeli idézetekkel, a narrátor pedig az azonos városban, Szabadkán hagyott nyomok naiv felkutatásával tud csak párbeszédbe lépni Kosztolányival és regényalakjaival. „[A] könyvkereskedés-antikváriumba [...] már azért is érdemes betérni, mert Pacsirta tonettszékén üldögélve ihatom meg a kávé: ki tudja, talán ő is ráereszkedett egyik rövid látogatása alkalmával, így a nagy költőnek és odaadó rajongójának a feneké ugyanazt a széket melegíti...” (101. – Kiemelés az eredetiben) A város régi épületeinek rituális felkutatása, ez a naiv nyomozás is azt szolgálja, hogy Lovas (elbeszélője) a város történelmének felidézésével és újraélésével válhasson annak részévé. „A nyomolvasó így a nyomok birtokolta »játéktéren« belülről kerülve lesz részese a város »életének«.”³³

A Kosztolányi Szabadka-képét újrafestő Lovas-regény egyik központi vállalása az író és Kosztolányi Dezső egy irodalmi közösséghez tartozásának erősítése. Kosztolányi *vajdaságiságának* hangsúlyozása a vajdasági irodalom számára rendkívül fontos lett, annak recepciójában egyre inkább megkerülhetetlennek tűnik. Az anyaországi Kosztolányi-kutatásban, érthető módon, nem vált vezető jelentőségűvé ez a szempont: a vajdasági irodalom kutatásában vált elengedhetlenné Kosztolányi Dezső ideköthe-

tő műveinek vizsgálata, a Kosztolányi-művek megértése viszont e szempontok hangsúlyozása nélkül is teljes lehet. A szerző vajdasági pozíciójának megerősítésére a legfőbb indok a kortárs vajdasági irodalom újraolvasáson, újraírásán alapuló működése. Ezt mutatja Lovas Ildikó közelebről is vizsgált első regénye, melyben, Kosztolányi Sárszegére reflektálva, Szabadka irodalmi továbbépítését elkezdte. Lovas Ildikó egy kihagyhatatlannak tűnő írói lehetőséggel élve „saját múltjaként mutatja meg városának irodalmi tradícióját”.³⁴ A vállalt feladatról az író a következőképpen vélekedik: „[e]gyeszerűbb lett volna kitalálni egy

várost, [...] és írókat [...], mint a levéltárban, könyvtárban ülni keresni, kutatni, [...], de nem tettem. Nekem Szabadka a dolgom.”³⁵

Kosztolányi Dezső a kortárs író regényében már *vajdasági* irodalmi hagyományként szerepel. ■ ■ ■

Szarvas Melinda (Győr, 1988): 2012-ben diplomázott az ELTE magyar szakán. Főbb kutatási területe a vajdasági magyar irodalom.

JEGYZETEK

- 1 Szénási Zoltán, *K mint tizenkettő avagy „Kosztolányizzunk!”*, Irodalomismeret 2011/2, 85.
- 2 Dávidházi Péter, *A hatalom szétoztása: (poszt) modernizáció a szövegkritikában*, In *Helikon* 1989/3–4., 330–331.
- 3 Feldmájér Benjámin, *A Kosztolányi kritikai kiadás főbb kérdései*, <http://kosztolanyioldal.hu/feldmajer-benjamin-kosztolanyi-kritikai-kiadas-fobb-kerdesei> (utolsó letöltés: 2012. május 6. – Kiemelés tőlem. Sz. M.)
- 4 Hóza Éva, *Kultuszteremtés és görögpótló irodalomszemlélet: Kosztolányi-napok Szabadkán*, Literatúra, 2011/3, 296.
- 5 Hóza Éva, i. m. 293.
- 6 Papp Zoltán János, *Szegedy–Maszák Mihály: Kosztolányi Dezső*, Irodalomismeret, 2011/2, 100.
- 7 Uo.
- 8 Fried István, *Közép-európai irodalomtörténet (Lehetőségek és perspektívák)*, Kalligram, 2004/6, 109.
- 9 Mihancsik Zsófia, *Nincs mennyezet, nincs földém. Beszélgetés Nádás Péterrel*, Pécs, Jelenkor, 2006, 294.
- 10 Szilágyi Zsófia, *A továbbélő Móricz*, Kalligram, Pozsony–Budapest, 2008, 172.
- 11 Danilo Kiš jegyzeteiből idéz Boško Krstić: *Nyomozás a vadgesztenyék utcája ügyében: Szabadkai emlékek Danilo Kišről*, Üzenet, 1998/3, 20.
- 12 Thomka Beáta, *Tolnai Ottó*, Kalligram Kiadó, Pozsony, 1994, 127.
- 13 „Csak kopogunk a köveken...” Berényi Emőke beszélgetése Lovas Ildikóval, *Híd*, 2009/6, 82.
- 14 A vajdasági magyar irodalom történetét megíró Bori Imréné az a döntése, hogy 1973-ban, majd az újabb kiadás során, 1993-ban is az *Elő-történet* című fejezetben tárgyalja Kosztolányit, jogosnak is tekinthető, hiszen a mostanra fel erősödő irodalmi folyamatok akkor még nem látszódhattak. Mára azonban, látva a vajdasági kortárs irodalmi alakulásokat-alkításokat, en-
- nek az irodalomtörténeti munkának a felülvizsgálata is időszerűvé vált. Bori irodalomtörténetében Kosztolányi Dezső és Csáth Géza mint az *Elő-történet* fontos alakjai pl. Zrinyi Miklóssal és Janus Pannoniussal kerülnek egy kategóriába. Ez két fontos, újragondolandó szempontot is felvet: *ki és minek alapján* tekinthető a mai, önálló vajdasági irodalmi régió szerzőjének. Az-e a fontos, hogy a térségben született (esetleg ott alkotott)? Vagy az adott író műveinek vajdasági kapcsolódásai, a művek beépülése a térség kortárs irodalmába lenne a döntő szempont? Az ezekre a kérdésekre adható válaszok nagy eséllyel nem esnek már egybe Bori Imre egykori megállapításaival, ezt mutatja Kosztolányi Dezső szerepének változása is. (Bori Imre, *Irodalmi hagyományaink*, Forum Kiadó, Újvidék, 1973; Bori Imre, *A jugoszlávai magyar irodalom rövid története*, Forum Kiadó, Újvidék, 1993.)
- 15 Végel László, *Hontalan esszék*, Jelenkor Kiadó, Pécs, 2003, belső borító
- 16 Orsík Roland, *Rekviem, torzítóval*, Kalligram, 2010/5, 100.
- 17 Szegedy-Maszák Mihály, *Kosztolányi Dezső*, Kalligram, Pozsony, 2010, 20.
- 18 Kosztolányi Dezső, *Álom és ólom*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1969, 467.
- 19 Balázs Attila, *Torzóban maradt beszélgetés Gion Nándorral*, In B. A., *Világsarok non-stop*, zEtna, Zenta, 2006, 163.
- 20 Bengi László, *Keretek költészet és valóság határán*, In *Alszik a fény: Kosztolányi Dezső és Csáth Géza művészete*, Fiatal Írók Szövetsége – Ráció Kiadó, Budapest, 2010, 95.
- 21 Szegedy-Maszák Mihály, i. m. 112.
- 22 „Csak kopogunk a köveken...” – Berényi Emőke beszélgetése Lovas Ildikóval, *Híd*, 2009/6, 83.
- 23 Kosztolányi Dezső, *Pacsirta*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2008, 53. A továbbiakban a regényből származó idézetek utáni oldalszámjelölés mindig az itt megadott kiadásra vonatkozik.
- 24 Fried István, „... *hogy a sárkány ne szitáljon.*”, *Aranyárány-értelmezések az Aranyárányban*, Tiszatáj, 2004/09, 62.
- 25 J. Soltész Katalin, *Az irodalmi helynévadás*, Magyar Nyelvőr, 1958, 53.
- 26 Szó szerinti, fordítás” alapján Sárszeg jelentését az alábbiakban lehet meghatározni; *sár*: lány, vizes föld, *szeg*: szeglet, zug, Kosztolányinál, „a sár a földi, a mulandó, az alantas” kifejezője. (Szilágyi Zsófia, *Aranyárány=arany+sár*, In *Tanulmányok Kosztolányi Dezsőről*, Anonymus Kiadó, Budapest, 1998, 98.)
- 27 Lovas Ildikó, *Meztelenül a történetben*, Forum, Újvidék, 2000, 65. A továbbiakban a regényből származó idézetek utáni oldalszámjelölés mindig az itt megadott kiadásra vonatkozik.
- 28 Grendel Lajos, *A modern magyar irodalom története*, Kalligram, Pozsony, 2010, 143.
- 29 Fekete J. József, „*Miért kell csak sírnom és fáznom...?*” Lovas Ildikó: *Meztelenül a történetben*, Új Forrás, 2001/1.
- <http://epa.oszk.hu/00000/00016/00061/010112.htm> (Utolsó letöltés: 2012. április 28.)
- 30 Szitár Katalin, *A prózanyelv Kosztolányinál*, kiadta az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Doktori Tanácsa, Budapest, 2000, 121. (Kiemelés tőlem. – Sz. M.)
- 31 Bónus Tibor, *A csúf másik – szégyen és részvét: Kosztolányi Dezső: Pacsirta*, Tiszatáj, 2006/5, 63.
- 32 „*Nekem Szabadka a dolgom*” Beszélgetés Lovas Ildikóval, Tiszatáj, 2000/4, 54.
- 33 Eisemann György, *A város mint fikció és emlék*, Budapesti Negyed, 2001/34, 129.
- 34 Szilágyi Zsófia, *Nem is élt, csak futott*, www.litera.hu, 2007. március 2., <http://www.litera.hu/netnaplo/nem-is-elt-csak-futott> (Utolsó letöltés: 2012. április 28.)
- 35 „*Nekem Szabadka a dolgom*” Beszélgetés Lovas Ildikóval, Tiszatáj, 2000/4, 54. ■ ■ ■